

DEN HELIGA SKRIFT

Sedan öppnade han deras sinnen, så att de förstod Skrifterna.

LUKASEVANGELIET 24:45

Bibeln är inte lik någon annan bok. Eller rättare sagt: Bibeln är inte en bok. Den är en skriftsamling med sextiosex kortare och längre böcker, nedskrivna under mer än tusen år av en mängd författare med vitt skilda stilar och innehåll.

Ordet »Bibel« förekommer för övrigt ingenstans i denna omfattande bokvolym. Urvalet av böcker baserades inte på tillfälliga nycker eller maktpolitiska ambitioner. Kanoniseringsprocessen för Gamla och Nya testamentets skrifter innehöll visserligen diskussioner om huruvida ytterligare böcker skulle räknas med bland dem som etablerats som Helig Skrift. Det fanns dock en tidig konsensus kring de böcker som idag ingår i Bibelns två delar. Att denna gränsdragning tycks korrekt bekräftas också av hur elegant Bibelns röda tråd förmedlas i just de texter som kanoniserades, först som judarnas och senare även de kristnas heliga skrifter.

En skeptiker vill kanske avfärda Bibelns höga anspråk redan på förhand, utifrån dess upplägg med vitt skilda författare och litterära genrer. Vad är det för en ofokuserad gudom som inte kan leverera en enda, fullkomlig skrift till mänskligheten? Det bästa vore väl en tydlig och gudomligt sanktionerad lista med trossatser och livsregler, utan tolkningsutrymme och suddiga kanter? Sådana listor finns visserligen; den mest kända är de tio budorden. Men en text som på allvar vill beröra människan bör dock ha fler

och djupare dimensioner än så. På detta plan samverkar Bibelns bredd av författarröster, litterära stilar och ämnesinnehåll i att möta inte bara hjärnans behov, utan också hjärtats.

Det tycks finnas något i denna skriftsamling som väcker starkare reaktioner än andra böcker gör. Kanske har du sett filmklipp när kinesiska kristna för första gången får en egen bibel i sina händer. De jublar och gråter om vartannat, de kysser sin bibel och uttrycker en glädje så översvallande att nutidssvensken kan ha svårt att förstå den.

För många i vårt land kan Bibeln tvärtom väcka en känsla av upprördhet eller aggression. Hos andra har den snarare reducerats till ett bortglömt inslag i bokhyllan, en undanstoppad rest från konfirmationen. Majoriteten av befolkningen lever ett svensonliv där religionen förlorat sin betydelse, i en kulturell miljö som betraktar Bibeln som föråldrad, meningslös, rentav moraliskt fränstötande. Många nutidsmänniskor känner därför sällan någon längtan efter att börja studera den där gamla boken i hyllan. Detta är en av vår tids största kulturella förluster.

Hur kan då dessa vitt skilda synsätt existera sida vid sida? Hur kan Bibeln väcka så starka motreaktioner hos vissa, men hos andra en sådan jublande förundran? Det senare exemplet illustreras i judiska synagogor vid högtiden Simchat Torah, när den årliga läsningen av de fem Moseböckerna har fullbordats och de församlade dansar runt och kysser skriftrullarna. Samma inställning syns i de kristna traditioner där evangelieboken förs ut i församlingens mitt och läses inför en stående församling under doften av rökelse. Motsvarande bilder framträder också bland de enskilda bibelläsare som till uppbyggelse och vägledning tar fram sin slitna och kanske frikostigt understrukna bibel, som en kär gammal vän.

Den svenska sångerskan Miss Li fick stort genomslag med låten *Instruktionsboken*, som beskriver den moderna människans jakt efter mening och hållbar livsguide. Textens huvudperson har rusat genom världen, festat och testat alla möjliga andliga metoder, men inte nått någon djupare insikt än att något är fel i tillvaron.

Sveriges största band Kent fångar motsvarande frågeställningar i låten *Hjärta*:

Har du kartan kvar?
Eller en aning om vart vi är på väg?
Så led oss.

Dessa låtar är bara två samtidsuttryck för människans existentiella sökande i världens kanske mest sekulariserade land. De påminner om att människan tycks sakna förmågan att frälsa sig själv. Hon behöver någon slags vägvisare. Samtidigt har vår kultur förlorat mycket av kontakten med den skriftsamling som allra mest har format Västerlandet, och som dessutom gör anspråk på att vara just den instruktionsbok som människan söker.

Bibeln utgör en märklig kombination av två fenomen. Den beskriver flera tusen år gamla händelser i fjärran land, men hålls än idag av miljoner människor över hela världen som tillvarons viktigaste inspirationskälla. En central orsak till Bibelns genomslagskraft är dess anspråk på att utgöra den stora Berättelsen om tillvaron. Det är också ur den aspekten vi ska närma oss Skriften i denna boks tjufyra kapitel.

Självfallet finns det bibelställen som även en van bibelläsare finner svårförståeliga. Men detta utgör samtidigt en av Bibelns litterära styrkor. Dess böcker är inte lättsmälta, utan inbjuder läsaren att brottas med innehållet, gå djupare och finna fler dimensioner bakom det som framträder vid en första läsning.

Den som har fördjupat sig i andra religioners heliga skrifter noterar hur starkt dessa skiljer sig från Bibeln, både i upplägg och innehåll. De hinduiska och buddhistiska texterna förmedlar en annorlunda, cirkulär, historiesyn. Här finns ingen början och avslutning – allt går runt, runt för evigt. Dessa skrifter beskriver ingen personlig Gud som kan uppenbara sig för mänskligheten här i tiden. Innehållet rör sig istället i huvudsak på ett filosofiskt plan om hur människan inom sig själv kan vinna insikt om tillva-

ron, vars innersta väsen är tomhet. Även dessa österländska texter är sprungna ur skilda tider och miljöer. Men till skillnad från Bibeln gör de inte anspråk på att ha någon personlig avsändare eller sammanhållen berättelse.

Närmare vår kultursfär finns andra böcker som uppges vara ett fullkomligt tilltal från en personlig Gud. Bland dessa har Koranen fått det största genomslaget, men det finns även andra skrifter som i någon mån bygger på Bibeln, men som samtidigt vill ta dess plats. Att ta del av dessa ger dock en väsentligt annorlunda läsupplevelse.

En ovan läsare av Koranen upplever sannolikt att den ger ett klart rörigt intryck. Dess disposition är nämligen inte ordnad efter ämne eller kronologi, utan efter kapitlens, surornas, längd. Även inom enskilda suror hoppar ämnesinnehållet fram och åter, och budskapet ligger ofta på ett abstrakt plan, snarare än på tematiserade stråk eller konkreta förlopp i historien.

Den stora skillnaden ligger dock i skrifternas påstådda ursprung. Både Muhammed och andra senare religionsstiftare har sagt sig komma med den slutliga uppenbarelsen som ska ersätta Bibeln. Koranen presenterar därtill mycket höga anspråk om sig själv, och uppges ha förelegat i en evig himmelsk version, långt innan världen eller människan fanns – detta trots att vissa passager främst tycks ha funktionen av att försvara olika vägval hos Muhammed.

Bibeln är däremot skriven av ett fyrtiotal sinsemellan mycket olika författare från vitt skilda historiska miljöer. Det rimliga resultatet hade därför varit en långt spretigare textmassa än Koranen, som härrör från en enda person, som dessutom sade sig ha fått innehållet förmedlat direkt från gudomlig källa. Situationen är dock den motsatta. Det är Koranen som innehåller så stora inbördes motsättningar att den har behövt införa ett internt tolkningsverktyg där senare budskap tillåts ersätta tidigare. Detta är också en orsak till att koranstudier generellt saknar sådan fördjupning och bakgrundsförståelse som traditionellt präglar

studier av Bibeln. Islams lästradition kretsar oftare kring utantillinläring och uppmaning att följa de angivna föreskrifterna, vare sig människan förstår dem eller inte.

Med Bibeln förhåller det sig annorlunda. Mycket annorlunda.

Där andra heliga skrifter saknar en röd tråd, innehåller Bibeln just en sådan. Eller snarare: den bildar en hel färgskala av kompletterande trådar som tillsammans skapar en gemensam väv. Denna väv utgörs inte enbart av filosofiska resonemang, som Bhagavad-Gita. Den är inte heller en samling berättelser utan historiskt stöd utanför sig själv, likt Mormons bok. Inte heller ligger dess fokus på långa upprädnings av helvetesskildringar och befallningar som främst berör religionsstiftaren själv, som i Koranen.

Det är nästan omöjligt även för en erfaren mänsklig redaktör att hålla samman en så stor och differentierad textmängd som Bibeln utan att den faller sönder i oreda. Det förunderliga med de bibliska böckerna är den berättartekniska elegans som framträder starkare ju mer de studeras – en lysande komponerad dramaturgi som saknar motsvarighet i världslitteraturen.

Luther gav en träffande sammanfattning i sin devis »Jesus är Skriftens kärna och stjärna«. Jesus är den som fullbordar budskapet i Bibelns böcker. Han är den centrumpunkt som förmår människor i hela världen att intresserat studera de hebreiska heliga skrifterna och betrakta dem som Guds ord. Men Jesus kan också kasta ett förklarande ljus över de bibliska passager som vid första anblick kan upplevas som svårbegripliga eller irrelevanta.

Bibeln är ingen tillrättalagd boksamling. Den är en ocensurerad skildring av våld, död, sex och andra inslag som annars skulle anses portförbjudna i fromma hem. Dess texter ger en chockerande ärlig bild av det mänskliga livet i hela dess spännvidd mellan ljuslighet och gräslighet. De väjer inte för tillvarons allra mörkaste rum, utan dyker rakt ner i eländet. Men samtidigt presenterar de en räddningsplan för en förlorad värld.

Människor har olika strategier för att läsa Bibeln. Vissa judiska läsare lägger huvudfokus på praktiska regeltillämpningar av Mose

lag, medan andra ägnar sig åt mystiska tolkningar som bara de mest initierade sägs kunna förstå. Inom kristna kyrkor finns läsare som främst brukar Bibeln som ett skafferi av enskilda bibelord med livsprinciper eller vardagsuppmuntran. Dessa olika läsningar kan ha sin funktion, men texterna erbjuder långt mer än så.

Om enskilda bibelverser ska bli något mer än russin i en kaka behöver de läsas i sitt sammanhang. Den samlade bibelkakan har nämligen en mustighet och ett näringsvärde som läsaren inte bör gå miste om. Det är därför en god läsprincip att studera hela kontexten bakom korta bibelstycken. Vad kommer före och efter den vers jag just läst? I vilket större textsammanhang hör den aktuella texten hemma? Vilken genre tillhör den – är den tänkt att läsas som lagtext, berättande text, poesi eller något annat? Vad är bakgrunden och syftet för den bibelbok där stycket återfinns?

Och i det större perspektivet: Finns det en övergripande tankegång genom hela Bibeln, och vilken roll spelar de enskilda sammanhangen i så fall i den stora Berättelsen? Tanken på en sådan genomtänkt dramaturgi väcker flera följdfrågor: På vilka sätt kan ett samspel konstateras mellan de olika författarnas texter? Och finns det spår som tyder på en osynlig överredaktör?

Även i fråga om författarskap finns olika inställning bland nutida läsare: Vissa betonar enbart den mänskliga författarens roll, och devalverar därmed Bibelns egna anspråk som Guds tilltal. Andra beskriver istället Bibeln enbart som Guds röst, och underbetonar textförfattarnas roll i tillkomstprocessen. Därigenom går de miste om de dimensioner som miljö, historisk bakgrund och enskilda författares personlighet och litterära stil tillför texten.

Samma skillnader finns i bibelbruk: Vissa kyrkliga traditioner läser flera bibeltexter i söndagsgudstjänsten, men mer sällan i vardagen. Andra använder Bibeln främst som stöd för en allmän terapeutisk religiositet där texternas verkliga budskap hamnar i bakgrunden. Ingen av dessa lässtrategier ger full rättvisa åt texterna.

Bibelns böcker har förmedlats via mänskliga upphovsmän med sina personliga utmaningar och karaktärsbrister, genom till-

komstprocesser som ibland varit både långvariga och snärjiga. De skrifter som den kristna världen kallar Gamla testamentet omnämns ofta bland judar och forskare som den hebreiska Bibeln. Dessa böcker har skrivits under en lång tidsrymd parallellt med att det hebreiska skriftspråket växte fram. Över tid ser vi hur berättartekniker, ordval och stavning förändras. Även dessa omständigheter skulle ha kunnat resultera i en spretig och motsägelsefull samling texter utan genomgående mönster. Ändå är situationen den motsatta.

Vissa nutida författare har försökt finna dolda mönster i bibeltexterna genom att ta exempelvis var tjugonde bokstav i den hebreiska Bibeln och hålla ut i ett rutnät och söka eventuella mönster däri. En sådan metod har dock flera grundläggande problem. Den ger intrycket att moderna datorprogram krävs för att tillgodogöra sig Bibelns huvudinformation, och riskerar dessutom att reducera dess innehåll till en samling bokstäver med dolda budskap som eventuellt kan upptäckas i efterhand.

Den här boken bygger istället på principen att försöka utröna vad de bibliska texterna vill kommunicera. Detta kan studeras dels utifrån vad respektive bibelbok öppet förmedlar, dels utifrån de underliggande mönster som framträder när hela den bibliska väven hålls upp – mönster som de ursprungliga författarna kanske aldrig ens var medvetna om, men som uppenbaras när helheten blir synlig.

Bibeln är ingen hemlighetsfull mysteriebok, tillgänglig endast för speciellt invigda. Paulus skriver själv en läsanvisning för sina brev som med fördel kan användas även på övriga bibelböcker: »Det vi skriver till er är inget annat än det ni läser och kan förstå.»¹ De bibliska texterna ska inte anses mer svåråtkomliga än att vanliga människor kan ta dem till sig. Likafullt är det ett gott råd att anpassa lässtrategi efter vilken sorts text man har framför sig. Ibland är huvudbudskapet glasklart. Men ofta vinner vi åtskilligt

¹ 2 Kor 1:13.

på att läsa med eftertanke. Då ökar möjligheten att ta in de budskap som viskas under den uppenbara ytan – ibland till förnuftet, ibland till vårt hjärta, ibland till dessa tillsammans.

De bibliska trådarna sträcker sig ofta i flera olika riktningar. Textsekvenser kan referera till passager i samma bok, eller till andra böcker. En del avsnitt kopplar tillbaka till skapelsens gräddning, andra belyser företeelser i författarens samtid. Ytterligare andra pekar framåt mot en kommande messiansk tid eller mot tidens slut. Ibland löper spåren parallellt, andra gånger sammanflätade eller utspridda över stora textmassor. Men ju mer vi studerar de bibliska texterna, desto mer framträder de fascinerande mönster som gör Bibeln till storslagen litteraturkonst som aldrig upphör att ge nya upptäckter.

Min förhoppning med denna bok är att inspirera läsaren att lära känna Skriften bättre och därigenom växa i förståelse och vishet. Just detta skriver Paulus också mot slutet av sitt liv till sin unge lärjunge Timoteus. Aposteln slår fast att hela Skriften är utandad av Gud, och nyttig till flera centrala funktioner i människans liv. Därefter påminner han Timoteus om Bibelns syfte: »Du känner från barndomen de heliga Skrifterna som kan göra dig vis.»²

Läs därför Bibeln – hela Bibeln, igen och igen. Läs den kronologiskt, läs den tematiskt. Läs översiktligt, läs långsamt. Läs den från pärm till pärm och notera de poänger du upptäcker längs vägen. Läs med andra bibelböcker som bakgrundsfond, läs dem tillsammans med bra kommentarer. Läs olika översättningar, men lär dig gärna också att studera texterna på grundspråken. Läs Bibeln tillsammans med annan litteratur från samma period, läs den med nyare forskningslitteratur som kan fördjupa kunskapen om de bibliska sammanhangen. Med hjälp av dessa och andra lässtrategier kan du få se hur texterna gradvis växer till en trädgård där nya blommor öppnar sig och sprider sin väldoft.

² 2 Tim 3:15–16.

Och slutligen: när vi studerar de bibliska texterna är det klokt att undvika vår tids så vanliga grundhållning där nutida ideologiska värderingar avgör inställning till innehållet. En öppnare läsning är att ta på allvar de anspråk Bibeln gör om sig själv, så som anges på första bladet i flera av de bästa bibelöversättningarna: Den Heliga Skrift. Vårt främsta fokus i mötet med de sextiosex bibelböckerna bör därför inte vara vad jag önskar säga om Bibeln, utan vad Bibeln vill säga om mig, tillvaron och Skaparen.